

ศึกษาพุทธวิธีจัดการรายได้ตามหลักโยนิโสมนสิการ
The Study of Buddhist Methods of Income Management
according to the Principles of Yonisomanasikara

พระเรืองวิทย์ อัครธมโม

Phra Rungvit Aggadhammo

วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

International Buddhist Studies College (IBSC)

พระมหาบุญเลิศ ปุณณเมธี

Phramahā Bunlers Puṇṇamedhī

วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

International Buddhist Studies College (IBSC)

Email: Boonloed 1234@gmail.com, rungvitukkhadhammo@ibsc.mcu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 9 มีนาคม 2567

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 13 เมษายน 2567

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 14 เมษายน 2567

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาพุทธวิธีจัดการรายได้ตามหลักโยนิโสมนสิการนั้น ผลจากการศึกษาพบว่า จะใช้หลักการคิด 10 วิธี ที่ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้จำแนกแจกแจงไว้ มาประกอบรวมเข้ากับหลักธรรมอื่นๆ ในพระพุทธศาสนาและแนวคิดอื่นๆ จากหนังสือบางเล่ม เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางในการจัดการรายได้และปลดหนี้สินของพุทธศาสนิกชนไทยและครอบครัว ซึ่งบทความนี้ได้ถูกเขียนขึ้นด้วยทัศนคติที่ว่า พุทธศาสนิกชนผู้มีปัญญาสามารถใช้หลักโยนิโสมนสิการเข้าช่วยแก้ไขและเบเทาทุกข์ในเรื่องนี้ได้

ในบรรดาหลักการคิดทั้ง 10 ข้อ บทความนี้ได้แนะนำให้ตั้งการคิดตามแบบอริยสัจ 4 เป็นหลัก และนำมาผสมกับการคิดแบบอื่นและหลักธรรมอื่นๆ จนพุทธวิธีดังกล่าวสามารถสรุปลงได้ 4 ข้อใหญ่ และ 4 ข้อย่อย คือ 1. พิจารณาปัญหารายได้หนี้สิน ซึ่งเป็นการมองเข้าไปดูความทุกข์ในเรื่องรายได้และหนี้สินในปัจจุบัน 2. พิจารณาเหตุและปัจจัยของหนี้สิน โดยการใช้หลักโยนิโสมนสิการ คือ พิจารณาตามหลักเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิด ซึ่งเหตุมันเป็นเพราะว่า รายได้เรานั้นน้อยกว่ารายจ่าย 3. พิจารณาความพอเพียงรายรายไม่มีหนี้สิน การที่เราไม่มีหนี้สิน ย่อมเป็นลาภอันประเสริฐ และมีคนไทยจำนวนหนึ่งที่ไม่หนี้และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างพอเพียง บางคนถึงกับร่ำรวยด้วยซ้ำ จึงสามารถบ่งชี้ได้ว่าปัญหานี้มีทางออก 4. ทางแห่งการดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียงและปราศจากหนี้สิน ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ข้อย่อย ได้แก่ 4.1 ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง จะช่วยทำให้วิธีการทำรายได้ให้ได้มากกว่ารายจ่ายสมฤทธิ์ผลได้ง่ายขึ้น 4.2 ป้องกันตัวจากรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น การคิดแบบเร้าคุณธรรม

รักษาศีล 5 ให้บริบูรณ์ 4.3 หาทางทำรายได้ให้ได้มากขึ้น ซึ่งถือหลัก “รายได้จำเป็นต้องมากกว่ารายจ่าย” เป็นหัวใจสำคัญในการบริหารจัดการรายได้ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียงและปราศจากหนี้สิน 4.4. ป้องกันรายได้ที่มีอยู่ไม่ให้ลดลง ข้อนี้อาจใช้โยนิโสมนสิการเพื่อยับยั้งหรือบรรเทาการเสียรายได้ที่เราไม่ได้อยู่ไม่ให้สูญหายหรือลดลงให้น้อยที่สุด

คำสำคัญ: พุทธวิธี, จัดการรายได้, โยนิโสมนสิการ

ADSTRACT

The study of Buddhist methods of income management according to the principles of Yonisomanasikara will use the principles of Ten Ways of Thinking that Venerable Brahmakunaporn (P.A. Payutto) has classified and enumerated to combine with other principles in Buddhism and other concepts from some books in order to use as a guideline for managing income and relieving the debt of Thai Buddhists and their families. This article was written with attitude “Wise Buddhists can use the principles of Yonisomanasikara to help resolve and relieve the suffering”.

Among the ten principles of thinking, this article recommends setting thinking according to the Four Noble Truths as the main principle and mixing it with other types of thinking and other principles. Such Buddhist methods can be summarized into four major points and four minor points as follows: 1. Consider the problem of income and debt, looking into the suffering of current income and debt. 2. Consider the causes and factors of debt by using the principles of Yonisomansikara, considering the principles of causes and factors. This is because our income is less than our expenses. 3. Consider sufficiency, wealth, and no debt. The fact that we have no debt is indeed a great fortune. And many Thai people have no debt and can live on their sufficiency in spite of being rich. So, all problems can be resolved. . 4. The way to live a self-sufficient life and be debt-free, sub-divided into 4 clauses: 4.1 Reduce unnecessary expenses, helping earn more than spending. 4.2. Prevent from unnecessary expenses by thinking of the moral stimulating and Five Precept observing. 4.3. Find ways to earn more income with the principle “Income must be greater than expenses”. This is the key to manage income to be able to live a self-sufficient life and be debt-free. 4.4. Keep the existing income to remain. This point will use Yonisomansikara to stop or minimize the loss of income that we have.

Keywords: Buddhist Methods, Income Management, Yonisomanasikara

บทนำ

มนุษย์เราทุกคนจำเป็นต้องกินต้องใช้เป็นเรื่องปกติในการดำรงชีวิตอยู่ และมันจำต้องอาศัยทรัพยากรด้านเงินตราเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น รายได้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการดำรงชีวิต แต่ทว่าสภาพเศรษฐกิจในประเทศไทยในปัจจุบันไม่สู้ดีนัก แทบจะทุกพื้นที่ทุกจังหวัดขาดสนในเรื่องเงินทองอันสืบเนื่องมาจากการบริหารจัดการรายได้ที่ไม่เพียงพอ เป็นเหตุให้ชาวไทยพุทธ

หลายๆ คนต้องหาทางหยิบยืมเงินทองในช่องทางที่ตนพอจะหาได้ ไม่ว่าจะเป็นการหยิบยืมมาเพื่อใช้จ่ายยืมย่อยในครอบครัวหรือญาติ หรือคิดว่าจะเอามาลงทุนทำธุรกิจเพื่อต่อยอดทรัพยากรการเงินนั้นๆ สุดท้ายแล้วถ้าบริหารไม่ได้ประสิทธิผลดังใจหวังก็ย่อมไม่สามารถจะหาเงินมาชดเชยส่วนที่ยืมมาพร้อมดอกเบี้ยได้ทันเวลา ส่งผลให้เกิดเป็นปัญหาหนี้สินสืบต่อมา

ปัญหาเรื่องรายได้ที่ไม่เพียงพอและหนี้สินของพุทธศาสนิกชนนี้ ย่อมพอที่จะสามารถหลีกเลี่ยงป้องกันหรือบรรเทาได้หากผู้ที่มีปัญหาเหล่านั้นเรียนรู้ที่จะใช้ “พุทธวิธีบริหารจัดการรายได้ตามหลักโยนิโสมนสิการ” อันเป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ “โยนิโสมนสิการ” ที่เป็นเป็นการใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์แยกแยะในธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการรายได้และการใช้จ่ายใช้สอยให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้เขียนเชื่อเป็นอย่างยิ่งว่าหากนำเอาหลักโยนิโสมนสิการมาเป็นหลักและประกอบเข้ากับหลักคำสอนอื่นๆ ของพระพุทธศาสนาอย่างเช่นการยับยั้งชั่งใจในความอยากได้ในสิ่งฟุ่มเฟือยไร้สาระไม่จำเป็น หรือพุทธวิธีจัดการเรื่องต่างๆ ของพระพุทธองค์แล้วพุทธศาสนิกชนผู้มีปัญหาย่อมสามารถหลีกเลี่ยงการเป็นหนี้สินและสามารถใช้จ่ายรายได้เท่าที่พึงหามาได้ๆ อย่างมีประสิทธิภาพและพอเพียง

ทุกวันนี้สังคมไทยเรากลายมาเป็น “สังคมผู้บริโภค” ซึ่งหนังสือ “Born to buy” ของ Juliet B. Schor กล่าวถึงประเด็นสำคัญนี้ว่า “มันทำให้เด็กๆ ทั่วโลกทำตัวราวกับเป็นผู้ซื้อที่เต็มไปด้วยความปรารถนาในวัตถุและดำเนินชีวิตภายใต้การปกครองของเงิน แต่พวกเขาไม่สามารถใช้เงินให้เกิดประโยชน์กับชีวิตได้อย่างจริงจังและเพียงพอ” (Juliet B. Schor, 2004:19-34) นี่เป็นตัวอย่างประเด็นหนึ่งที่บทความนี้ต้องการแนะนำการใช้หลักโยนิโสมนสิการเพื่อเบาเทาปัญหาและชี้แนะการบริหารจัดการรายได้ที่หามาได้เหมาะสมพอเพียงปราศจากหนี้สิน

ความหมายของพุทธวิธี

ก่อนที่จะเข้าประเด็นหลักเรื่อง “พุทธวิธีจัดการรายได้ตามหลักโยนิโสมนสิการ” เราสมควรต้องทำความเข้าใจคำว่า “พุทธวิธี” กันก่อน “พุทธวิธี” มาจากคำ 2 คำ คือ “พุทธะ” + “วิธี”

1 **พุทธะ** สามารถให้ความหมายได้ดังนี้ 1) ผู้ตรัสรู้แล้ว ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบานแล้ว (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554:(ออนไลน์)) 2) ขจัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลายโดยทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์เกื้อกูล และถอยกลับจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล (ม. ม. อ. 17/337) 3) ตรัสรู้สรรพธรรมโดยชอบ คือ ไม่วิปริต โดยพระองค์เอง (ขุ. อุ. อ. 44/212) 4) ท่านผู้ตรัสรู้แล้ว ท่านผู้รู้อรุณ 4 อย่างถ่องแท้ (พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2528:189) ซึ่งแบ่งตามอรรถกถาที่มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกมี 3 ประเภท ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และ พระสาวกพุทธะ (ขุ. อุ. อ. 44/94)

2 **วิธี** สามารถให้ความหมายได้ดังนี้ “วิธีปฏิบัติตามหลักการเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบ เช่น วิธีการที่รัฐให้สวัสดิการแก่ประชาชน วิธีการสอนวิทยาศาสตร์มีหลายวิธี” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554:(ออนไลน์))

ดังนั้น “พุทธวิธี” คือ วิธีปฏิบัติตามหลักการคำสอนของ “ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน คือ พระพุทธเจ้า” อย่างเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบ

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะนำเอาหลักธรรมคำสอนในเรื่อง “โยนิโสมนสิการ” มาใช้เป็นหลักในการจัดการรายได้ทรัพย์สินและเงินทองให้อยู่กันอย่างพอเพียง ไม่เดือนร้อนนั่นเอง

ความหมายของโยนิโสมนสิการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการไว้ดังนี้ ว่าโดยรูปศัพท์ “โยนิโสมนสิการ” ประกอบด้วย “โยนิโส” กับ “มนสิการ” “โยนิโส” มาจาก “โยนิ” ซึ่งแปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธี ทาง ส่วน “มนสิการ” แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนึง นึกถึง ใส่ใจพิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็น “โยนิโสมนสิการ” ท่านแปลสืบๆ กันมาว่า การทำในใจโดยแยบคาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556:15-16) การทำในใจโดยแยบคายนี้ มีความหมายแคบเกินเพียงใด คัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกาได้ไขความไว้ โดยวิธีแสดงไวพจน์ให้เห็นความหมายแยกเป็นแง่ๆ ดังต่อไปนี้

1 อุบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือคิดอย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี หมายถึง คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวกบัสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

2 ปณมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบ ตามแนวเหตุผล เป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิงสับสน ไม่ใช่ประเดี๋ยววกเวียนติดพันเรื่องนี้ ที่นี้ เดี่ยวเตลิดออกไปเรื่องนั้น ที่โน้น หรือกระโดดไปกระโดดมา ต่อเป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้ ทั้งนี้รวมทั้งความสามารถที่จะชักความนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

3 การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มา ซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

4 อุปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย ท่านหมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

ไขความทั้ง 4 ข้อนี้ เป็นเพียงการแสดงลักษณะด้านต่างๆ ของความคิดที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่งๆ อาจมีลักษณะครบที่เดียวทั้ง 4 ข้อ หรือเกือบครบทั้งหมดนั้น หากจะเขียนลักษณะทั้ง 4 ข้อนั้นสั้นๆ คงได้ความว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล

การจัดการรายได้ของคนไทย

จากหนังสือ “หลักการจัดการ The Principle of Management” ของ อนิวัช แก้วจำนงค์ ได้ให้ความหมายตามความคิดของผู้เขียนว่า การจัดการ หมายถึง กระบวนการในการทำงานอย่างเป็นขั้นตอนโดยใช้การวางแผน การจัดองค์การ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การนำ และการควบคุม รวมถึงมีการประสานการทำงานทั้งภายในและภายนอกองค์การเพื่อให้การทำงานบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (อนิวัช แก้วจำนงค์, 2557:20) แต่ในบทความนี้เราจะเน้นการจัดการรายได้ของคนไทยพุทธซึ่งจะเป็นเรื่องการจัดการรายได้ของแต่ละบุคคลและในครัวเรือนมากกว่าองค์กรหรือหน่วยงาน

จากรายงานสำรวจรายได้ครัวเรือนไทย (Phongnarin Sukcham, 2022) พบว่าแหล่งที่มาของรายได้หลักของครัวเรือนไทยมาจากการจ้างงาน ซึ่งสอดคล้องกับรายจ่ายด้านสินค้าอุปโภคบริโภค

ที่สูงที่สุดด้วย นอกจากนี้ ครั้วเรือนไทยมากกว่า 50% มีหนี้สินบางรูปแบบ การเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยเผยให้เห็นความแตกต่างเกือบ 9 เท่าระหว่างกลุ่มรายได้ 20% แรกและ 20% ล่างสุด ผลสำรวจยังระบุอีกว่ารายได้เฉลี่ยที่เกิดจากการทำงานในครั้วเรือนไทยอยู่ที่ 66.8% ในขณะที่ค่าใช้จ่ายผู้บริโภคถือเป็นส่วนสำคัญของรายจ่ายเฉลี่ยในปี 2564 รวมเป็น 87% นอกจากนี้ ครั้วเรือนไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะร้อยละ 51.5 มีภาระหนี้สิน โดยพบมากที่สุดที่ครั้วเรือน คิดเป็นร้อยละ 75.4 ของกรณีทั้งหมด

ผลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครั้วเรือน พ.ศ. 2566 (6 เดือนแรก) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2566:1-6) พบว่า เมื่อพิจารณาข้อมูลรายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้สินของครั้วเรือน ตั้งแต่ปี 2556 จนถึงปี 2566 (6 เดือนแรก) พบว่า ทั้งรายได้และรายจ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือนของครั้วเรือนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่วนหนี้สินเฉลี่ยต่อครั้วเรือนทั้งสิ้นมีการเปลี่ยนแปลงทั้งขึ้นและลง แต่เมื่อพิจารณาจากภาพรวมแล้ว มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น นอกจากนั้น คนไทยยังมีปัญหาหนี้สิน คือ หนี้สินเฉลี่ยของครั้วเรือน ในปี 2566 (6 เดือนแรก) ครั้วเรือนทั่วประเทศ มีหนี้สินเฉลี่ยต่อครั้วเรือนทั้งสิ้นครั้วเรือนละ 208,331 บาท โดยมีทั้งเป็นหนี้สินที่ใช้ในครั้วเรือนอันประกอบด้วยหนี้สินเพื่อซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน หนี้สินเพื่อใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภค และหนี้สินเพื่อการศึกษา ส่วนหนี้สินที่ใช้ในการลงทุนและอื่นๆ ประกอบด้วย หนี้สินที่ใช้ในการทำการเกษตร หนี้สินที่ใช้ในการทำธุรกิจ และหนี้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ

จากข้อมูลที่บ่งชี้ว่ามีคนไทยจำนวนมากมีหนี้สินนี้เอง เราพอจะอนุมานได้ว่า คนไทยเราไม่เก่งเรื่องการออมเงินซึ่งเป็นหนึ่งในหัวใจหลักในการจัดการรายได้ให้อยู่ได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน การออมเป็นแผนการที่จำเป็นอย่างยิ่งของวัตถุประสงค์ของการเงิน ด้วยเหตุผลที่ว่า การออมเป็นการสร้างเงินสำรองไว้เพื่อเป็นทุนในการใช้จ่ายในขณะที่บุคคลไม่สามารถหารายได้ได้อีกต่อไป ในช่วงที่ท่านยังสามารถหารายได้ได้อยู่ ท่านจึงควรมีการบังคับตนเองไม่ให้มีการใช้จ่ายมากเกินไป เพื่อสงวนเงินส่วนที่เหลือสุทธิไว้เป็นเงินออม” (สุพพตา ปิยะเกศิน, 2546:45) ซึ่งนี่เป็นประเด็นที่ควรพิจารณาเป็นอย่างยิ่งในการจัดการรายได้

วิธีการคิดตามหลัก โยนิโสมนสิการ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของปัญญามากกว่าความเชื่อ เมื่อพุทธศาสนิกชนมีความตั้งใจมั่นที่จะศึกษาพุทธธรรม ทุกคนต้องฝึกฝนให้รู้จักคิด พิจารณา ไตร่ตรอง ควบคุมไปกับการศึกษาค้นคว้า และการปฏิบัติ คนที่จะเข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา จะต้องถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ รู้จักคิดโดยแยกกาย การคิดอย่างมีระบบ คิดถูกต้อง ใช้สติปัญญาศึกษา จึงเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญ (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530:80) ในการที่จะจัดการรายได้ให้มีกินมีใช้อย่างเพียงพอไม่ต้องเป็นหนี้สิน ดังนั้นจึงเป็นการสมควรที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยจะศึกษาวิธีการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ

วิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการมี 10 วิธี ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ คือ (วิลาสินี วัฒนมงคล, 2560:118-122)

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ พิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผล ให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริงหรือพิจารณาปัญหาหาหนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาเหตุและปัจจัยต่างๆ 1.1 คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ เช่น เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น 1.2 คิดแบบสอบสวนหรือตั้งคำถาม เช่น สิ่งนี้เกิดขึ้นเพราะมีอะไร หรือมีอะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้สิ่งนี้เกิดขึ้นได้เป็นต้น

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ หรือวิธีคิดวิเคราะห์ เป็นการคิดที่มุ่งให้มองหรือเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามที่มันเป็น เห็นทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นจากองค์ประกอบต่างๆ มาประชุมกันแต่ละส่วนประกอบแล้วเกิดขึ้นจากส่วนประกอบย่อย ๆ ต่อไปอีก

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรับรู้เท่าทัน คือ มองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายว่า สิ่งทั้งหลายจะเกิดเพราะมีเหตุปัจจัยต่างๆ ประชุมกันและเป็นไปตามเหตุและปัจจัย เราควร 3.1 รู้เท่าทันและยอมรับความจริง 2) แก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นขั้นปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย โดยสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ

4. วิธีคิดแบบอริยสัจ หรือคิดแบบแก้ปัญหา เรียกว่า วิธีแห่งความดับทุกข์เป็นหลักความคิดที่สามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่นๆ ได้ทั้งหมด 1) เป็นวิธีคิดตามเหตุและผลหรือเป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขและทำการที่ต้นเหตุ 2) เป็นวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่องตรงไปตรงมา มุ่งตรงต่อสิ่งที่ต้องทำต้องปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ คำว่า ธรรม แปลว่า หลักหรือหลักการ คือหลักความจริง หลักความดีงาม หลักการปฏิบัติหรือหลักที่จะเอาไปใช้ปฏิบัติ คำว่า อรรถ แปลว่า ความหมาย ความมุ่งหมายจุดหมาย ประโยชน์ที่ต้องการ หรือสาระที่พึงประสงค์ดั่งนั้น วิธีคิดแบบ อรรถธรรมสัมพันธ์ ก็คือ วิธีคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คิด พิจารณา ให้เข้าใจความสัมพันธ์ ระหว่างหลักการกับความมุ่งหมาย

6. วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก หรือพิจารณาให้เห็นครบทั้งคุณ โทษและทางออก เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงและยอมรับความจริงนั้นทุกด้านทั้งด้านดีและเสีย 6.1 ลักษณะการมองเห็นตามความเป็นจริงนั้น จะต้องมองเห็นทั้งด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้นๆ 6.2 เมื่อจะแก้ปัญหา จะต้องมองเห็นทางออก มองเห็นจุดหมาย และรู้ว่าจุดหมายหรือที่จะไปนั้น คืออะไร คืออย่างไร

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม หรือการพิจารณาเกี่ยวกับการใช้สอยหรือบริโภคเป็นวิธีแบบสกัดหรือบรรเทาอันตราย เป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลาจิตใจ หรือตัดทางไม่ให้กิเลส เข้ามาครอบงำจิตใจ แล้วชักจูงพฤติกรรมต่อไป 7.1 คุณค่าแท้ หมายถึง ความหมายคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายในแง่ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง 7.2 คุณค่าเทียม หมายถึงคุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายในแง่สนองตัณหา

8. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม มีหลักการทั่วไปของวิธีคิดแบบนี้คือ สิ่งประสบเหมือนกันแต่บุคคลรับรู้ต่างกันอาจมองเห็นและคิดนึกปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้างของจิตใจหรือแนวทางความเคยชินต่างๆ เช่น การคิดถึงความตาย ผู้ที่ไม่มีโยนิโสมนสิการ ก็จะรู้สึกสลดหดหู่ เศร้าใจ เหี่ยวแห้งหรือดีใจในความตายของคนที่ไม่เคยคิดขังเป็นต้น แต่หากเป็นผู้มีโยนิโสมนสิการจะคิดประกอบด้วยสติหรือระลึกถึงสิ่งที่กำลังเกี่ยวข้อง มีความรู้สึกเร้าใจ มีสำนึกในการเร่งทำการงานและรู้ตามความเป็นจริง

9. วิธีคิดแบบอยู่ในขณะปัจจุบัน คือ การคิดที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์ไม่หวนอาลัยอาวรณ์ถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้ว หรือคิดฟุ้งเพื่อฝันปรุงแต่งอย่างไม่มีฐานแห่งความเป็นจริง ในปัจจุบัน

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท มีลักษณะสำคัญของการคิดและการพูด ในการมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละด้าน ครบทุกแง่ทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาแง่หนึ่งแง่เดียวหรือจับบางแง่มาวินิจฉัย ตีคลุมไปอย่างนั้นทั้งหมด 10.1 จำแนกในแง่ความเป็นจริง 10.2 จำแนกโดยส่วนประกอบ 10.3 จำแนกโดยลำดับขณะ 10.4 จำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย 10.5 จำแนกโดยเงื่อนไข

คือ มองหรือแสดงความจริง พิจารณาเงื่อนไขประกอบ 10.6 จำแนกโดยทางเลือกหรือความเป็นไปได้ อื่น ซึ่งต้องพิจารณาหนทางวิธีการหรือความเป็นไปได้ ที่อาจมีได้หลายอย่าง ทางที่ได้ผลว่าหรือตรงทางกว่า

สมเด็จพระญาณสังวรได้กล่าวถึงความสำคัญของความคิดเอาไว้ว่า “จากความคิดนำไปสู่การกระทำ การกระทำบ่อยๆ นำไปสู่นิสัย นิสัยนำไปสู่พฤติกรรม พฤติกรรมนำไปสู่บุคลิกภาพ บุคลิกภาพกำหนดชะตาชีวิต บุคลิกภาพดีชีวิตย่อมดีขึ้น บุคลิกภาพเลวชีวิตย่อมเลวลง ดังนั้นปราชญ์ท่านจึงสอนระวังความคิด เมื่อความคิดสำคัญเช่นนี้เราจึงควรมาฝึกความคิดกัน” (สมเด็จพระญาณสังวร, มปป: 138.) ในบทความนี้ เราจะมาฝึกคิดวิเคราะห์ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อใช้จัดการรายได้ให้เพียงพอ

พุทธวิธีจัดการรายได้ตามหลัก โยนิโสมนสิการ

การศึกษาตามแนวพุทธวิธีนั้น ถือว่าเป็นการเรียนรู้ฝึกหัดอบรมเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนา (สมณ อมรวิวัฒน์, 2530:40) ดังนั้น จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่พุทธศาสนิกชนไทยจะศึกษาพุทธวิธีจัดการรายได้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งในการจัดการรายได้ ในบทความนี้ เราจะใช้หลักโยนิโสมนสิการการคิดพิจารณาให้แยกคายแบบอริยสัจ 4 เป็นหลัก แล้วพิจารณาให้สอดคล้องกับแนวคิดข้ออื่นๆ ด้วย ซึ่งจะสามารถแยกแยะองค์ประกอบออกเป็นข้อๆ ในที่นี้ ได้องค์ประกอบในพุทธวิธีจัดการรายได้ทั้งหมด 4 ข้อ อันสอดคล้องกับหัวข้อธรรมของอริยสัจ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค การพิจารณาจัดการเรื่องนี้อย่างแยกคายเราควรที่จะพิจารณาแต่ละหัวข้ออย่างละเอียดโดยคำนึงว่าการคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 ข้อนั้น มีข้อไหนสามารถเอามาใช้ได้ให้สอดคล้องกับปัญหาหรือโจทย์ที่ปรากฏโดยที่ไม่ขัดกับหลักธรรมคำสอนอื่นๆ ของพระพุทธศาสนา กระบวนการจัดการรายได้ดังกล่าวสามารถแจกแจงออกมาเป็น 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. พิจารณาปัญหารายได้หนี้สิน (ทุกข์) ซึ่งเป็นการมองเข้าไปดูความทุกข์ในเรื่องรายได้และหนี้สินในปัจจุบันของเรานั้นเอง ความทุกข์ที่ว่านี้คล้ายกับโรคเรื้อรังที่อยู่คู่กับสังคมไทยเรามาอย่างช้านาน แต่ไหนแต่ไรเรามีพุทธศาสนิกชนไทยจำนวนไม่น้อยต้องมาเครียด ป่วยซึมเศร้า หรือแม้กระทั่งต้องมาฆ่าตัวตายเพื่อให้ตัวเองหลุดพ้นจากปัญหาความยากจน มีรายได้น้อย ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย ต้องกู้ยืม และต้องกลายมาเป็นหนี้

ในอินสุตฺร พระพุทธองค์ทรงตรัสเอาไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนจนเข็ญใจยากไร้ ย่อมกู้หนี้ แม้การกู้หนี้ก็เป็นทุกข์ของกามภคิบุคคลในโลกครั้นกู้หนี้แล้ว ย่อมใช้ดอกเบี้ย แม้การใช้ดอกเบี้ยก็เป็นทุกข์ครั้นใช้ดอกเบี้ยแล้ว ไม่ให้ดอกเบี้ยตามกำหนดเวลา พวกเจ้าหนีย่อมตามทวงเขา แม้การตามทวงก็เป็นทุกข์ เมื่อถูกเจ้าหนี้ทวง ยังไม่ไหว พวกเจ้าหนีย่อมติดตาม แม้การถูกติดตามก็เป็นทุกข์ ถูกเจ้าหนี้ติดตามทัน ยังไม่ทันให้ พวกเจ้าหนีย่อมจองจำเขา แม้การถูกจองจำก็เป็นทุกข์” (อง. ฉก. (ไทย) 22/45/507)

การเป็นหนี้สินจึงเป็นทุกข์อย่างยิ่ง และถ้าเป็นไปได้ ย่อมไม่มีใครอยากจะต้องตกเป็นลูกหนี้ อย่างไรก็ตาม ตามรายงานสำนักงานสถิติแห่งชาติ ระบุว่าคนไทยจำนวนไม่น้อยที่เป็นหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบ ทั้งนี้ ถ้ามองตามหลักการพิจารณาพื้นฐานแล้ว มันเป็นเพราะพวกเขาใช้จ่ายมากเกินไปกว่าหามาได้ นี่ก็จะต้องมาพิจารณาวิเคราะห์หาสาเหตุกันต่อไป

2. พิจารณาเหตุและปัจจัยของหนี้สิน (สมุทัย) เมื่อมองเข้าไปดูการจัดการรายได้ของคนไทย เราจะเห็นได้ว่าคนไทยมีปัญหาเรื่องหนี้สินกันอยู่เยอะ ถ้าใช้หลักโยนิโสมนสิการ คือ มาพิจารณาตาม

หลักและเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้สิน โดยพื้นฐานที่สุดเราจะเห็นได้ว่าเหตุมันเป็นเพราะว่า รายได้เรานั้นน้อยกว่ารายจ่าย เมื่อมีเงินออกมากกว่าเงินเข้าแล้ว สุดท้ายก็ต้องหาทางกู้ยืมเงินมาใช้ก่อนจนนำมาซึ่งปัญหาหนี้สินนั่นเอง

ทีนี้ถ้าเราใช้หลักการคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย แยกแยะส่วนประกอบ และ วิเคราะห์หา เข้ามาพิจารณาลงลึกเข้าไปอีกว่าทำไมรายได้ของเราถึงได้น้อยกว่ารายจ่าย เราก็คงจะมองเห็นปัญหาในลักษณะที่เป็นองค์ประกอบย่อยๆ เข้าไปอีก เช่น ในแง่รายได้ ที่รายได้เราน้อยอาจจะเพราะเรา 1) ชี้เกียจ ทำงานยังไม่มากพอ ขาดงานแล้วโดนหักเงินเดือน ไปขายของแล้วกลับก่อนเวลา ฯลฯ 2) ไม่ได้ชี้เกียจ แต่งานที่ทำอยู่ไม่สามารถให้เงินมากพอ เงินเดือนน้อย ขายของไม่ออก สินค้าไม่เป็นที่ต้องการ ฯลฯ 3) เกิดการเปลี่ยนแปลงกะทันหัน ซึ่งเป็นธรรมดาของสามัญลักษณะ ที่ทำงานเลิกจ้าง โรงงานเกิดเจ๊ง สินค้าที่ขายอยู่เกิดล้นตลาดหรือคนเลิกนิยมใช้ เป็นต้น

ส่วนในแง่ของรายจ่ายที่เป็นเงินออกนั้น เราก็คงพิจารณาตามหลักโยนิโสมนสิการโดยใช้หลักการหลายๆข้อเข้ามาประกอบเช่นเดียวกัน พิจารณาให้เห็นชัดว่าทำไมรายจ่ายเราถึงมากกว่ารายรับ เช่น 1) ความอยากเป็นเหตุ ทำให้เราขาดสติ อยากได้ในสิ่งที่ไม่จำเป็น ขาดการพิจารณาในแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ ไม่มีจุดมุ่งหมายที่เด่นชัดว่าทำไมจะต้องจ่ายเงินซื้อหรือแลกมา ลืมพิจารณาถึงหลักคุณโทษและทางออก เราจ่ายเงินนั้นไปแล้วจะมีคุณประโยชน์อย่างไรคุ้มค่างับโทษคือการเสียเงินหรือไม่ มีทางอื่นนอกจากการจ่ายเงินจำนวนนั้นไปหรือไม่ ถ้าพิจารณาตามหลักคุณค่าแท้และเทียมเรามุ่งเอาคุณค่าที่แท้จริงในสิ่งนั้นหรือไม่หรือแค่อยากได้มาตามค่านิยมของสังคมที่เป็นคุณค่าเทียม 2) ความจำเป็นเป็นเหตุ ซึ่งเราเองย่อมทราบกันดีอยู่แล้วว่า มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงในการใช้จ่ายได้ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเช่าห้อง เช่าที่ทำงานขายของ ค่าเทอม ค่าเล่าเรียน ค่ารักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย 3) ความประมาทเป็นเหตุ ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคน เช่น ขับรถชนกันเพราะเมาเหล้า เกิดเหตุไฟไหม้เพราะเล่นกับไฟ ทำเงินหายเพราะความหลงลืม 4) กรรมเก่าเป็นเหตุ ซึ่งเป็นเหตุให้ต้องเสียทรัพย์แบบงงๆ โดยไม่ต้องทำอะไรเลย แต่มันเกิดขึ้นเองตามอำนาจของกรรมเก่า เช่น อยู่ดีๆ ก็มีโจรขึ้นบ้านขโมยเงิน โดนแก๊งคอลเซ็นเตอร์หลอกเอาเงินไป เพราะในอดีตชาติเราเคยไปขโมยเขามา หรือปล้นเขามา เป็นต้น

3) พิจารณาความพอเพียงร่ำรวยไม่มีหนี้สิน (นิโรธ) การที่เราไม่มีหนี้สิน ย่อมเป็นลาภอันประเสริฐ ในเวลาปัจจุบันมีคนไทยจำนวนหนึ่งที่ไม่มีหนี้และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างพอเพียง บางคนถึงกับร่ำรวยด้วยซ้ำ ถึงแม้ว่าผู้คนจำนวนนี้จะนับเป็นส่วนน้อยของประเทศ แต่พวกเขาก็เป็นหลักฐานชั้นดีที่บ่งชี้ว่าเราสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างพอเพียงร่ำรวยและไม่มีหนี้สิน ซึ่งเป็นชีวิตที่มีความสุขในระดับหนึ่งอันสืบเนื่องมาจากการที่ไม่ต้องกังวลเรื่องปากท้องและการจับจ่ายใช้สอยจนเกินไป และตามหลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการนั้นเราควรสืบสาวหาเหตุปัจจัยที่ทำให้พวกเขาเหล่านั้นอยู่ได้อย่างพอเพียงไม่มีหนี้สินเช่นนี้ และถ้ามันไม่ผิดกับหลักการของโยนิโสมนสิการข้อใดข้อหนึ่ง ผู้มีปัญหาก็สมควรที่จะนำเอาแนวทางการดำรงชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นมาเป็นแบบอย่างเป็นแนวทางดำเนินชีวิต ถ้าปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวและประกอบเข้ากับการฝึกใช้ความคิดแบบโยนิโสมนสิการแล้ว ความพอเพียงร่ำรวยไม่มีหนี้สินนี้ย่อมจะเป็นที่ประจักษ์ได้ไม่ยากจนเกินไป

สมเด็จพระญาณสังวรเคยกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ใช้ชีวิตตามวิถีพอเพียงเอาไว้ว่า “ผู้ใช้ชีวิตตามวิถีพอเพียง จะต้องรู้จักประมาณตน รู้จักตนเองในทุกแง่มุมว่า มีความดี ความรู้ ความสามารถขนาดไหน จะทำการได้อย่างไร ผู้ใช้ชีวิตตามวิถีพอเพียงต้องมีปัญญา มีความคิดอ่านมองออกนอกได้ คิดกว้างมองไกล ใฝ่สร้างสรรค์ ย่อมจะดำเนินชีวิตและประกอบธุรกิจการงานที่นำไปสู่ความสำเร็จได้

อย่างแน่นอน” (สมเด็จพระญาณสังวร, มปป:124) ซึ่งนี่เป็นแนวคิดของพุทธสาวกที่เราสามารถนำมาใช้ประกอบการวางแผนพุทธวิถีจัดการรายได้ตามหลักโยนิโสมนสิการได้

4) ทางแห่งการดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียงและปราศจากหนี้สิน (มรรค) พุทธวิถีจัดการรายได้ตามหลักโยนิโสมนสิการนั้นย่อมสามารถเป็นทางเลือกหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยนำเอาประเพณีปฏิบัติ ผูกคึด ผูกอบรม พิจารณาตามหลักการอย่างแยบคาย เพื่อใช้ในการหารายได้ให้ได้มากกว่ารายจ่าย มีความพอเพียง และต้องไม่เที่ยวหาเงินอันเป็นเหตุให้เกิดหนี้สิน ก่อนอื่นเราควรพิจารณาตามหลักการแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ก่อนว่า เป้าหมายของเราคืออะไร เราต้องการอะไร หลักการและวิธีการเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายนั้นเป็นอย่างไร และทำจะต้องทำอย่างไรที่จะบรรลุผลนั้น

การคิดเช่นนี้เองที่จะนำทางเราในการวางแผน (Planning) “เป็นการกำหนดขั้นตอนกระบวนการหรือวิธีการที่ต้องทำเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการได้” (อนิวัช แก้วจำนงค์, 2557:24) ในที่นั้น เป้าหมายคือการจัดการรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเราจะใช้หลักธรรมวิธี 4 คือ

4.1. ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง นี่จะช่วยให้วิธีการหารายได้ให้ได้มากกว่ารายจ่ายสมฤทธิ์ผลได้ง่ายขึ้น ผู้ปฏิบัติควรใช้วิธีคิดพิจารณาแบบคุณโทษและทางออกเพื่อหาข้อดีข้อเสียในการใช้จ่าย เช่น จะซื้อมอเตอร์ไซด์คันใหม่ควรพิจารณาด้วยว่าข้อดีของมันคุ้มค่ามากกว่าข้อเสียมากน้อยแค่ไหน มันอาจจะวิ่งได้เร็วกว่าเดิมเท่าที่จริงแต่มันอาจมีราคาแพงมากจนต้องใช้เงินที่เก็บออมมาเป็นปีไปจนหมด หรืออาจจะกินน้ำมันมากขึ้นกว่าเดิมจนไม่ต้องหมดเงินที่หามาได้ไปกับน้ำมัน ซึ่งจะเป็นการได้ไม่คุ้มเสีย การพิจารณาถึงคุณค่าแท้คุณค่าเทียมของรายจ่ายนั้นก็สมควรได้รับการพิจารณาที่เช่นกัน อย่างเช่นว่า เราจะซื้อเสื้อกันหนาวตัวใหม่ เราควรที่คำนึงถึงประโยชน์ทางด้านให้ความอบอุ่นที่เป็นคุณค่าแท้ของเสื้อกันหนาวมากกว่าความเท่หรือสวยงามของมันซึ่งเป็นคุณค่าเทียม ถ้าพิจารณาถึงแค่คุณค่าเทียมของมันอาจจะต้องจ่ายราคาแพงจนเสียเงินมากกว่าจำเป็นก็ได้ การพิจารณาแบบอยู่ในขณะปัจจุบันก็เป็นประโยชน์อย่างมาก ถ้าเป็นสิ่งที่เราไม่จำเป็นที่จะต้องใช้เลยในปัจจุบันก็อาจจะไม่จำเป็นต้องซื้อเลยก็ได้ เว้นเสียแต่ว่าเป็นของปัจจัย 4 คือ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ที่เราสมควรที่จะคำนึงถึงในเวลาจำเป็นในอนาคตด้วย เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ในกรณีของปัจจัย 4 ที่ถือว่าจำเป็นนั้น ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่สามารถลดค่าใช้จ่ายได้เลยทีเดียว “วิธีลดค่าใช้จ่ายค่าอาหารที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดก็คือ การทำบัญชีการซื้ออาหารไว้ล่วงหน้า การหลีกเลี่ยงการซื้อสินค้าสำเร็จรูป การซื้อของที่มียาการค้า การใช้บริการส่วนลดราคาสินค้า การเป็นสมาชิกของห้างสรรพสินค้าหรือสหกรณ์การขาย และการปลูกพืชผักสวนครัวเอาไว้กินเอง นอกจากนี้เราควรหลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารนอกบ้านบ่อยครั้งจนเกินไป” (สุพพตา ปิยะเกศิน, 2546:174) เมื่อเราใช้หลักการโยนิโสมนสิการแบบคุณโทษและทางออกเข้ามาพิจารณาความคิดเห็นนี้แล้ว ย่อมจะเห็นได้ว่ามีประโยชน์ในการนำมาประพฤติปฏิบัติได้เป็นอย่างดี มีข้อดีมากกว่าข้อเสียอย่างเห็นได้ชัด

หนึ่งในหลักธรรมที่เรานำมาปฏิบัติเพื่อลดค่าใช้จ่ายก็คือการรู้จักประมาณตนเอง ดำรงตนให้อยู่ในทางสายกลาง มีความพอดีในการบริโภคใช้จ่าย “รายรับของตัวเองนั้นเป็นตัวกำหนดฐานะความเป็นอยู่ในสังคม และคุณภาพในการใช้ชีวิตที่เหมาะสม ถ้าเรามีจิตสำนึกเสมอว่า เราต้องรู้จักใช้รู้จักจ่ายให้อยู่ในขอบเขตที่พอเหมาะพอดีกับรายรับที่แท้จริง” (คุณวุฒิ บุรณเขตต์, 2555:42) ซึ่งนี่เป็นแนวคิดที่ถูกต้องในการลดค่าใช้จ่ายในชีวิตความเป็นอยู่

4.2. ป้องกันตัวจากรายจ่ายที่ไม่จำเป็น วันดีคืนดีเราจะต้องเสียเงินไปให้กับสิ่งที่ไม่เคยคาดคิด อาจจะเป็นไปได้เพราะความประมาท หรือแรงกรรมเก่าที่ตามล่าเราอย่างยาวนาน การใช้

ชีวิตอยู่อย่างมีสติห่างไกลจากความประมาทนั้นสามารถลดอัตราการเสียเงินไปอย่างไม่คาดคิดนี้ได้เป็นอย่างมาก เราควรใช้หลักการคิดแบบเร้าคุณธรรมและอยู่กับปัจจุบันขณะในการกำกับดูแลตัวเอง เราสมควรตั้งตัวอยู่ในศีล 5 ไม่ประมาทในการความประพฤติผิดทั้งทางกายวาจาใจ เช่น การไม่ฆ่าหรือทำร้ายสัตว์ย่อมจะไม่มีเจ้าของของสัตว์นั้นๆ ตามมาเอาเรื่องหรือฟ้องร้องเอาเงิน การไม่ลักขโมยทรัพย์สินย่อมไม่ผิดต่อกฎหมายบ้านเมืองและไม่ผิดต่อผู้ใดผู้หนึ่งที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น เราไม่จำเป็นต้องหมดเงินไปกับทนายความหรือหาเงินไปคืนตอนถูกจับได้อย่างแน่นอน การไม่ผิดลูกเมียชาวบ้านและไม่พูดโกหกมดเท็จก็เช่นกัน เราสามารถป้องกันตัวเองจากรายจ่ายที่อาจเกิดจากเหตุไม่คาดฝันในการประพฤติผิดเหล่านี้ ที่สำคัญที่สุดคือเราไม่ควรดื่มเหล้าหรือสุราเมรัยอันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท และอยู่ห่างไกลจากสิ่งเสพติดทุกชนิด อาจจะมีบ้างที่เราอาจต้องเข้าสังคมและดื่มเข้ามา ถ้านี่คือเหตุ เราก็ต้องพยายามมีสติและเลี้ยงสังคมกลุ่มนี้ให้ได้มากที่สุด การดื่มเหล้านอกจากจะทำให้เราขาดสติแล้ว ยังมีราคาแพงอีกด้วย เป็นเหตุให้เกิดสารพัดปัญหาตามมาให้เราต้องเสียเงินเพิ่มเติม

ขันติธรรม ความอดทนอดกลั้นช่วยเราได้ดีเป็นอย่างมากในการป้องกันตัวจากรายจ่ายที่ไม่จำเป็น “สิ่งชั่วร้ายซึ่งมีแรงเร้ามีมากในสังคมปัจจุบัน สามารถทำให้เราเกิดความอยากรมีและอยากได้จนลืมตัวตนที่แท้จริง การเสนอบริการพิเศษ การเสนอเทคโนโลยีที่ล้าสมัยตอบสนองต่อความรู้สึกและความคล่องตัว การเสนอความสะดวกสบายที่พิเศษหรือความเหนือชั้นจากบุคคลทั่วไปเหล่านี้คือสิ่งที่ต้องมีความอดกลั้นอย่างสูง โดยต้องใช้คำถามถามตัวเองหลายๆ รอบว่า สิ่งนั้นเหมาะสมกับตัวเองแล้วหรือยัง” (คุณวุฒิ บุรณเขตต์, 2555:43) การมีขันติธรรมที่เพียงพอจึงสำคัญในการบริหารจัดการการเงิน

4.3. หาทางหารายได้ให้ได้มากขึ้น “รายได้จำเป็นต้องมากกว่ารายจ่าย” นี่เป็นหัวใจสำคัญในการบริหารจัดการรายได้ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียงและปราศจากหนี้สิน สิ่งนี้พูดได้ง่ายแต่ทำได้ยาก โดยเฉพาะกับบุคคลที่เป็นหนี้สินและมีรายได้ที่น้อยกว่าปกติอยู่แล้ว การที่พวกเขาจะเปลี่ยนแปลงได้นั้นย่อมอาศัยการฝึกอบรมโยนิโสมนสิการและประพฤติปฏิบัติตามแนวทางที่ผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วนั้นอย่างเคร่งครัด

การคิดที่จะหารายได้นั้น อย่างแรกเราควรคิดที่จะประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาอาชีพหรืออาชีพที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมไม่เป็นโทษ การคิดแบบนี้เป็นโยนิโสมนสิการแบบเร้าคุณธรรมอย่างหนึ่ง ดังนี้ การสร้างรายได้ควรละเว้นมิจฉาอาชีพ (มิจฉาณิชา) 5 อย่าง คือ 1. สัตตวนิชา คือ ขายมนุษย์ 2. สัตตวนิชา คือ ขายอาวุธ 3. มังสวานิชา คือ เลี้ยงสัตว์ แล้วฆ่าเองก็ดี ให้ผู้อื่นฆ่าก็ดี 4. มัชชวานิชา คือ ขายน้ำเมา เป็นต้นว่าสุราและเมรัย 5. วิสวานิชา คือ ประกอบยาพิษ เพื่อใช้ฆ่าชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลาย (พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2528:347) ซึ่งอาชีพที่กล่าวมานี้ล้วนแล้วแต่ผิดศีลธรรมทั้งสิ้น และไม่สามารถหารายได้โดยปราศจากโทษได้เลย บางข้อถึงจะไม่ผิดกฎหมายแต่ก็เป็นการสร้างเวรสร้างกรรมที่จะนำผลเสียมาสู่ตนเองถ้าไม่ในชาตินี้ก็ชาติหน้า

เมื่อเรารู้อยู่แก่ใจแล้วว่าอาชีพแบบไหนเป็นการหารายได้ที่ผิดหลักธรรมตามพระพุทธศาสนา เราก็มาเลือกทำอาชีพที่ไม่ผิดแต่สามารถสร้างรายได้ที่มากพอจะหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวกันต่อ เรื่องนี้แนะนำว่าให้หันมาพิจารณาตัวเองให้มากกว่าเราชอบทำอะไรเป็นพิเศษไหม มีจุดแข็งจุดอ่อนอย่างไร มีทักษะการงานทางด้านไหน ถ้าเราคิดที่จะทำอะไรแต่ไม่มีทักษะและความรู้ในด้านนั้นเราจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้ในด้านนั้นซะก่อนมิฉะนั้นก็อาจจะพังไม่เป็นท่า อันนี้เห็นได้บ่อยสำหรับคนที่เพิ่งจะเริ่มทำงาน แต่สำหรับคนที่มียานทำอยู่แล้วนั้นแนะนำให้คิดหาทางพัฒนาตัวเองให้

ก้าวหน้าในงานนั้นๆ ถ้าเป็นพนักงานกินเงินเดือนต้องพยายามทำงานให้ดีเพื่อที่จะเลื่อนขั้นรับเงินเดือนที่สูงขึ้น ถ้าไม่เป็นดังหวังก็อาจจะต้องมองหาโอกาสในหน่วยงานใหม่บริษัทใหม่หรือที่ใหม่ที่สามารทำให้รายได้เราสูงขึ้นไปด้วย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นควรอย่าลืมการคิดแบบเร้าคุณธรรมคือควรหลีกเลี่ยงการหารายได้ที่ผิดศีลธรรมอันทำให้ตัวเองและผู้อื่นเดือดร้อน

อีกเรื่องที่เราควรนำมาพิจารณาคือการที่เราควรศึกษาหาวิธีการใหม่ๆ ในการสร้างรายได้อยู่เสมอ ในหนังสือ “The Future of Management การจัดการแห่งอนาคต” Gary Hamel กล่าวเอาไว้ว่า “คุณไม่สามารถคิดค้นการบริหารจัดการขึ้นมาใหม่สำหรับศตวรรษที่ 21 โดยปราศจากหลักการด้านการบริหารจัดการใหม่ๆ ซึ่งเป็นความคิดอันยิ่งใหญ่ที่เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาล” (Gary Hamel, 2552:239) การที่พุทธศาสนิกชนพยายามพัฒนาตนเองด้วยการศึกษารูปแบบใหม่ๆ ในการบริหารจัดการหารายได้ย่อมเป็นสิ่งที่ดี แต่นี้ก็ควรพิจารณาตามหลักโยนิโสมนสิการทั้ง 10 ข้อด้วยว่ามีคุณมีโทษแค่ไหน ถูกต้องตามหลักธรรมหรือไม่ เพราะเราไม่ควรทำผิดศีลธรรมใดๆ อันอาจเป็นเหตุให้เกิดผลกระทบไม่ดีตามมาในอนาคต

อย่างไรก็ดี การหารายได้นั้นควรจะต้องคำนึงถึงพระธรรมคำสอนด้วย ในอรรถสูตร พระพุทธองค์เคยตรัสว่า “บุคคลสองตา เป็นอย่างไร? คือ บุคคลบางคนในโลกนี้มีนัยน์ตาเป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้เพิ่มพูน และเขามีนัยน์ตาเป็นเครื่องรู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล รู้ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษ รู้ธรรมที่เลวและประณีต รู้ธรรมที่มีส่วนเปรียบด้วยธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้เรียกว่า บุคคลสองตา” (อง. ติก. (ไทย) 20/29/179) พุทธศาสนิกชนควรประพฤติตนเป็นบุคคลสองตาดังที่พุทธองค์ท่านสรรเสริญ คือ พยายามสร้างรายได้แต่ไม่ละเมิดศีลธรรมใดๆ

ส่วนผู้ที่ต้องการทำธุรกิจค้าขายนั้น พระพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้ดังนี้ ในทฎติยาปณิกสูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าประกอบด้วยองค์ 3 ประการ ไม่นานนักก็ถึงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพบุลย์ในโภคทรัพย์ องค์ 3 ประการ อะไรบ้าง คือ พ่อค้าในโลกนี้ 1. มีตาดี 2. มีธุรกิจดี 3. เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย พ่อค้าชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างไร คือ พ่อค้าในโลกนี้รู้จักสินค้าว่า “สินค้านี้ซื้อมาเท่านี้ ขายไปอย่างนี้ จักมีมูลค่าประมาณเท่านี้ มีกำไรเท่านี้” พ่อค้าชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างนี้แล พ่อค้าชื่อว่ามีธุรกิจดี เป็นอย่างไร คือ พ่อค้าเป็นคนฉลาดซื้อและขายสินค้าได้ พ่อค้าชื่อว่ามีธุรกิจดี เป็นอย่างนี้แล พ่อค้าชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย เป็นอย่างไร คือ คหบดีหรือบุตรคหบดีผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคทรัพย์มาก ย่อมรู้จักพ่อค้าในโลกนี้ว่า “พ่อค้าผู้นี้แลมีตาดี มีธุรกิจดี และสามารถที่จะเลี้ยงดูบุตรภรรยาได้ทั้งใช้คืนให้แก่พวกเราได้ตามกำหนดเวลา” คหบดีหรือบุตรคหบดีเหล่านั้นย่อมเชื่อเชียวพ่อค้าเหล่านั้นด้วยโภคทรัพย์ว่า “นับแต่บัดนี้ไป ท่านจงนำโภคทรัพย์ไปเลี้ยงดูบุตรภรรยา และใช้คืนให้พวกเราตามกำหนดเวลา” พ่อค้าชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย เป็นอย่างนี้แล พ่อค้าประกอบด้วยองค์ 3 ประการนี้แล ไม่นานนักก็ถึงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพบุลย์ในโภคทรัพย์” (อง. ติก. (ไทย) 20/20/163)

4.4. ป้องกันรายได้ที่มีอยู่ไม่ให้ลดลง ข้อนี้เราจะใช้โยนิโสมนสิการเพื่อยั้งการเสียรายได้ที่เรามีอยู่ไม่ให้สูญหายหรือลดลงให้น้อยที่สุด ก็จริงอยู่ถ้าเราคิดตามแบบสามัญลักษณะนั้น เราจะยึดถืออะไรให้แน่นอนไม่ได้เพราะทุกอย่างย่อมเป็นไปตามหลักความ ไม่เที่ยงแท้ เป็นทุกข์ และไร้ตัวตน ซึ่งไม่สามารถควบคุมบังคับบัญชาได้ แต่เราก็กังขาที่จะป้องกันหรือลดหย่อนปรากฏการณ์หลายๆ อย่างได้อย่างเห็นผลเป็นรูปธรรม เช่น ถ้าอยู่ดีๆ แล้วไม่นึกขี้เกียจไม่ขาดงานเราก็จะไม่เสีย

รายได้ที่สมควรได้ในวันนั้นๆ ถ้าเป็นพนักงานห้างก็ไม่โดนหักเงินเดือน ถ้าเราเป็นพ่อค้าแม่ค้าตามตลาดเราก็ไม่เสียโอกาสที่จะขายของในวันนั้นๆ

การป้องกันรายได้ไม่ให้ลดลงนั้นนอกจากจะต้องขยันไม่ขี้เกียจแล้ว เราจำเป็นต้องคิดแบบอยู่ในขณะปัจจุบันด้วย ขณะนี้เราทำอะไรบ้างเพื่อให้รายได้ที่อยู่ไม่สูญหายแต่จะเพิ่มพูนมากขึ้น อย่างการพัฒนาตัวเอง เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอเพื่อก้าวตามให้ทันโลกที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว เรื่องนี้สำคัญมากสำหรับผู้ประกอบอาชีพเป็นเจ้านายตัวเอง ไม่มีเงินเดือนแต่มีรายได้จากผลงานที่เรากำลังทำอยู่ เช่น เราค้าขายเสื้อผ้าเคยได้กำไรดีแต่ตอนนี้ผู้คนเริ่มหันไปซื้อของออนไลน์กันมากขึ้น เราก็ควรที่จะเรียนรู้และผันตัวไปขายออนไลน์กันบ้าง หรืออาจจะเป็นคนขายโทรศัพท์ที่เคยขายยี่ห้อ Samsung ได้กำไรดี แต่ปัจจุบันค่านิยมของผู้คนเปลี่ยนไปใช้ iPhone เราก็ควรรับ iPhone มาขายบ้างเช่นกัน

ที่พรรณนามาทั้งหมดนี้ เป็นเพียงตัวอย่างในการคิดพิจารณาเท่านั้น หลักโยนิโสมนสิการข้ออื่นๆ ใน 10 ข้อและหลักธรรมคำสอนอื่นๆ ในพระพุทธศาสนานั้น ถ้าเรามองเห็นถึงความเหมาะสมเราก็ควรหยิบยกมาพิจารณาให้แยกคายเพื่อใช้เป็นแนวคิดวางแผนบริหารจัดการรายได้ของเราได้ใหม่ๆ เราอาจจะติดขัดอยู่บ้างเพราะไม่เคยฝึกใช้ความคิด แต่ถ้าเรากลับมาชินกับการใช้โยนิโสมนสิการอยู่เป็นประจำแล้ว ทุกอย่างเป็นไปเองตามธรรมชาติความเคยชิน เปรียบเหมือนกับการฝึกอ่านเขียนหนังสือใหม่ๆ หรือหัดขับรถใหม่ๆ ตอนแรกอาจจะยากหน่อย แต่พอทำเป็นจนชำนาญแล้ว ทุกอย่างจะง่ายและเป็นไปเองตามธรรมชาติตามธรรมชาติของมันนั่นเอง

บทสรุป

พุทธวิธีจัดการรายได้ตามหลักโยนิโสมนสิการในที่นี้ เป็นการบริหารจัดการรายได้โดยใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าคือโยนิโสมนสิการเป็นหลัก แต่ทั้งนี้พุทธศาสนิกชนก็ไม่ควรละทิ้งหลักการบริหารจัดการการเงินแบบอื่นๆ ที่ประสบผลสำเร็จเห็นผลเป็นที่ประจักษ์ในปัจจุบัน ซึ่งนี่ก็นับว่าเป็นการคิดแบบปัจจุบันขณะที่เป็นโยนิโสมนสิการด้วย เพราะปัญหาหนี้สินเป็นเรื่องที่มีมาช้านานโดยเฉพาะในกลุ่มของคนยากจนเชื้อใจ ผู้ประสบปัญหาเช่นนี้ย่อมจึงควรมีสติและอบรมปัญญาให้มากเพื่อที่จะคิดพิจารณาตามหลักโยนิโสมนสิการได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่ามันจะปฏิบัติได้ยากเพราะความไม่คุ้นเคยในการคิดตามหลักธรรม แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นไปได้ที่จะฝึกหัดอบรมให้ชำนาญแนวทางดังกล่าว

บทความนี้ นำเสนอแนวทางการจัดการรายได้โดยมุ่งเน้นไปที่การคิดแบบอริสัจ 4 เป็นหลัก ซึ่งเป็นการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการแบบหนึ่งในสิบแบบ แต่เมื่อนำมาพิจารณาแจกแจงแล้ว หลักการคิดทั้ง 10 ก็ควรถูกนำมาพิจารณาร่วมด้วย และเมื่อประกอบเข้ากรรมหลักธรรมอื่นๆ ในพุทธศาสนาและหลักการบริหารจากหนังสือที่เป็นที่ยอมรับแล้ว จะได้พุทธวิธีจัดการรายได้ตามหลักโยนิโสมนสิการแบบ 4 ข้อหลัก และ 4 ข้อย่อย คือ 1) พิจารณาปัญหารายได้หนี้สิน (ทุกข์) 2) พิจารณาเหตุและปัจจัยของหนี้สิน (สมุทัย) 3) พิจารณาความพอเพียงร่ำรวยไม่มีหนี้สิน (นิโรธ) 4) ทางแห่งการดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียงและปราศจากหนี้สิน (มรรค) 4.1. ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง 4.2. ป้องกันตัวจากรายจ่ายที่ไม่จำเป็น 4.3. หาทางทำรายได้ให้ได้มากขึ้น 4.4. ป้องกันรายได้ที่มีอยู่ไม่ให้เกิดลดลง

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

- สมเด็จพระญาณสังวร. (มปป).**พอหลักธรรมแห่งความพอเพียง**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา,
- พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต).(2528).**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ :
ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด,
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2556).**โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพฯ:
วิถญาณเวศกวัน,
- อนิวัช แก้วจำนงค์.(2557).**หลักการจัดการ The Principle of Management**. สงขลา: ศูนย์
หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ,
- สุพพตา ปิยะเกศิน.(2546).**การเงินส่วนบุคคล Personal Finance**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย,
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2566).**สรุปผลที่สำคัญ การสำรวจ
ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2566 (6 เดือนแรก)**. กรุงเทพฯ: กองสถิติ
พยากรณ์,
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2530).**การสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์,
- วิลาสินี วัฒนมงคล. (2560). “การคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดและการ
เรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในศตวรรษที่ 21”. **วารสารปรัชญาปริทรรศน์**. ปีที่ 22 ฉบับที่ 1
มกราคม – สิงหาคม 2560
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. <https://dictionary.orst.go.th/>, accessed 13th
April 2024.
- คุณวุฒิ บุณเขตต์. (2555).**เงินมีชีวิต**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น,
- Gary Hamel. **The Future of Management การจัดการแห่งอนาคต**. กรุงเทพฯ: ส. เอเซียเพรส,
พ.ศ. 2552.
- Juliet B. Schor. **Born to Buy: The Commercialized Child and the New Consumer
Culture**. New York: Scribner 2004.
- Phongnarin Sukcham, (2024).**SDG News**,
[https://www.sdgmovement.com/2022/04/26/thailand-nso-survey-income-
household-rich-poor-inequality/](https://www.sdgmovement.com/2022/04/26/thailand-nso-survey-income-household-rich-poor-inequality/), accessed 21st February